

АРХІТЕКТУРА

DOI: <https://doi.org/10.32839/2304-5809/2020-1-77-14>

УДК 72.067.2

Смадич І.П.

Івано-Франківський національний технічний університет нафти і газу

КЛАСИФІКАЦІЯ СОЦІАЛЬНИХ ЧИННИКІВ: ХАРАКТЕРИСТИКИ, ПОКАЗНИКИ ТА КРИТЕРІЇ ОЦІНКИ ЇХ ВПЛИВУ НА АРХІТЕКТУРУ ЖИТЛОВОГО СЕРЕДОВИЩА

Анотація. Дана робота є частиною серії наукових статей з дослідження впливу соціальних характеристик людини на житлове середовище. В попередніх дослідженнях сформовано категорійно-понятійний апарат, визначено стан дослідженості та проблематика дослідження соціальних характеристик людини, що впливають на формування житлового середовища. В даній статті проведена спроба класифікувати, охарактеризувати та виділити систему показників соціальної стратифікації людини, що мають безпосередній вплив на формування житлового середовища. На основі сформованих підходів до вивчення категорій «духовне», «ментальне», «соціальне» та моделі «людина-середовище-діяльність» М.М. Дьоміна сформована структурна модель ідентичності людини, що дозволила класифікувати чинники впливу на житлове середовище провести класифікацію характеристик, параметрів та показників, що мають вплив на формування архітектури житлового середовища. Проблематика даного дослідження сформувала джерельну базу міждисциплінарного підходу з аналізу праць в галузі психології, соціології, релігієзнавства, культурології, економіки тощо. На другому етапі дослідження критерії сформовано критерії оцінки впливу цих параметрів та показників в контексті житлового середовища людини.

Ключові слова: соціальні характеристики людини, ментальні характеристики людини, показники соціальних характеристик людини, класифікація соціальних чинників, критерії впливу на архітектуру житлового середовища.

Smadych Ivan

Ivano-Frankivsk National Technical University of Oil and Gas

CLASSIFICATION OF SOCIAL FACTORS: CHARACTERISTICS, INDICATORS AND CRITERIA FOR THE ASSESSMENT OF THEIR IMPACT ON THE ARCHITECTURE OF THE HOUSING ENVIRONMENT

Summary. This work is part of a series of scientific articles on the study of the influence of human social characteristics on the living environment. Socially oriented approach is a reflection of humanistic theories, modern science. However, the regulatory framework of Ukraine regulates the general requirements for housing design, in accordance with ergonomic and hygiene requirements. The features of the architectural and planning organization of the living environment in accordance with the needs of different population groups remain uncertain. The theoretical foundations of socially-oriented housing architecture are just beginning to take shape in the world and national architectural and urban planning sphere. Despite the scientific interest in the influence of social aspects of human life on the living environment, the influence of the spiritual, mental and cultural features of human life on the architecture of the dwelling remain uncertain. In previous studies, a categorical apparatus was formed, the state of research and the problems of the study of human social characteristics that influence the formation of the living environment were determined. This article attempts to classify, characterize and distinguish a system of indicators of social stratification of a person that have a direct impact on the formation of the living environment. On the basis of existing approaches to the study of categories "spiritual", "mental", "social" and models of "man-environment-activity" M.M. Demins formed a structural model of human identity, which allowed to classify the factors influencing the living environment to classify the characteristics, parameters and indicators that have an impact on the formation of the architecture of the living environment. The problems of this study formed the source of the multidisciplinary approach to the analysis of scientific approaches to the classification of the whole spectrum of social characteristics of a person in the field of psychology, sociology, religious studies, cultural studies, economics, etc. At the second stage of the study, the criteria for assessing the impact of these parameters and indicators in the context of human habitation were formed. analysis of this structural model showed certain patterns in the social stratification of a person, for example: identical indicators describe only the characteristics of related factors, which is quite relevant in the system of scientific definitions regarding the issue of culture, mentality and spiritual life of the individual. The results of the study have a significant impact on further studies of the influence of the social factor of a person in shaping the architecture of the living environment.

Keywords: social characteristics of the person, mental characteristics of the person, indicators of social characteristics of the person, classification of social factors, criteria of influence on the architecture of the living environment.

Постановка проблеми. Гуманістичні теорії кінця ХХ – поч. ХХІ ст. ставлять людину з її проблемами в центр всіх процесів, що

відбуваються навколо неї. Зміна світосприйняття та тенденції глобалізації мають безпосередній вплив на архітектуру. На кількісні та якісні

характеристики житлової архітектури впливає ціла множина чинників, серед яких вирішальне місце посідають саме соціальні. В науковій літературі соціальна характеристика людини розглядається переважно через призму трудових ресурсів, що враховують лише кількісні показники людської діяльності, відкидаючи на другий план духовний аспект, ментальність, традиції тощо, категорії, що мають вирішальне значення для вибору та облаштування житлового середовища.

В попередніх наукових дослідженнях ми сформуваємо категорійно-понятійний апарат терміну соціоментальності, соціальних ознак класифікації людини та їх вплив на архітектуру житла [1, с. 175–188]. Отримані результати вказують на потребу більш ґрунтовного дослідження всіх чинників, а також виділення показників та характеристик, що впливають на формування житла та житлової політики. В науковій літературі точаться дискусії щодо термінологічної визначеності меж соціального, культурного та ментального прояву людської діяльності. Актуальність дослідження формується з потреби провести розширену класифікацію соціальних характеристик людини, що відобразить не тільки соціальну складову трудової діяльності, але і духовно-ментальний та культурний пласт життя людини.

Аналіз останніх досліджень та публікацій. Загальнотеоретичні аспекти формування житлового середовища знайшли своє відображення в наукових працях В.А. Абизова, Л.Г. Бачинської, М.М. Дьомін [2, с. 56–82], М.М. Габрель [3, с. 155–230], Л.М. Ковальського, К.В. Кияненко [4], В.А. Ніколаєнко, О.С. Слепцова [5], Ю.Г. Рєпіна, М.І. Тосунова, В.Г. Штолько, Г.Д. Яблонської та інших представників української архітектурно-містобудівної науки.

Диференціацію житлового середовища відповідно до соціально-економічних стандартів життя проводили І.П. Гнесь, Г.О. Гнат [6], Г.В. Літошенко, Т.М. Заславець, Ю.О. Хараторська та ін. Проблеми формування спеціалізованого житла вивчали Л.М. Бармашина, І.О. Данчак, Х.Ю. Калмет, В.В. Куцевич, Б.Л. Крундишев, С.М. Лінда, Ю.В. Третьяк та ін.

Питання адресного проектування у відповідності до потреб людини вивчали К. Александер [7], О. Гелла, Р. Ерскін, О.О. Костюк, Л. Кроль, І. Фрідман та ін. Дослідження поведінки людини в архітектурному середовищі проводили Дж. Джейкобс [8, с. 205–216], Я. Гейл [9], В.Л. Глазичев, А.В. Крашенінніков, К. Лінч, Л. Коган, А.М. Рудницький, В.О. Тімохін, Н.М. Шебек та ін. На вагомість урахування соціально-демографічних аспектів у проектуванні житлового середовища вказували К.К. Карташова [10] та Б.Р. Рубаненко, а на необхідності урахування національних особливостей в житловому будівництві наголошували Ш.Д. Аскарів, В.І. Єжов, Р.Г. Аракелян. Врахування когнітивних особливостей людини та їх вплив на житло досліджували К.К. Хачатрянц та З.М. Яргіна.

Виділення невирішених раніше частин загальної проблематики. Соціально орієнтований підхід є відображенням гуманістичних теорій, сучасної науки. Проте, нормативна база України регламентує загальну вимоги до проектування житла, у відповідності до ергономічних

та санітарно-гігієнічних вимог. Особливості архітектурно-планувальної організації житлового середовища у відповідності до потреб різних груп населення залишаються невизначеними. Теоретичні основи соціально-орієнтованої архітектури житла лише починають формуватись в світовій та вітчизняній архітектурно-містобудівній сфері. Попри наукову зацікавленість питаннями впливу соціальних аспектів життя людини на житлове середовище, залишаються невизначеними вплив духовної, ментальної, культурних особливостей життя людини на архітектуру житла.

Мета статті: класифікувати соціальні чинники, сформувати систему характеристик, показників та критеріїв їх впливу на архітектуру житлового середовища. Об'єкт дослідження – соціальні чинники життя людини. Предметом дослідження вплив соціальних характеристик людини в архітектурі житла. У відповідності до мети даної роботи сформовано завдання дослідження:

- розробити структурну модель та класифікувати соціальні чинники;
- встановити систему характеристик та показників оцінки їх стану;
- визначити критерії оцінки їх впливу на житлове середовище.

Виклад основного матеріалу.

1. Формування структурної моделі макрочинників впливу на архітектуру житлового середовища

Людські потреби є основою формування сучасного житлового середовища. Постійно зростають вимоги до кількісних та якісних показників якості міста. Аналіз джерельної бази різних дисциплін вказує існування цілої низки теорій, де людина розглядається, як трудовий ресурс [2, с. 92–96]. Науково доведено, що людина містить множину соціальних, духовних та матеріально орієнтованих характеристик, які соціологія та культурологія опираючись на сформований категорійно-понятійний апарат не розглядає цілісно.

Для виділення всього спектру чинників, що мають вплив на житлове середовище, проведено аналіз існуючих наукових моделей формування житлового та містобудівного простору. М.М. Дьомін [2] Thi Thu Thuy Vo та ряд інших науковців [11] пропонують розглядати архітектурне середовище, як триаду компонентів «людина-середовище-діяльність», що представлена, поєднанням кругів Ейлера з 3 подвійними та 1 потрійним зв'язками. Дана модель видається дієвою в контексті подальшої соціальної стратифікації людини та міждисциплінарного підходу який необхідно використати (рис. 1).

Аналізуючи дану модель, як систему макрочинників впливу на архітектуру житлового середовища сформовані наступні категорії:

- «Людина» – соціальна група макрочинників;
- «Діяльність» – економічна група макрочинників;
- «Середовище» – природня група макрочинників.

В сучасні науці існує більше ніж 500 визначень поняття «культура». Проте більшість

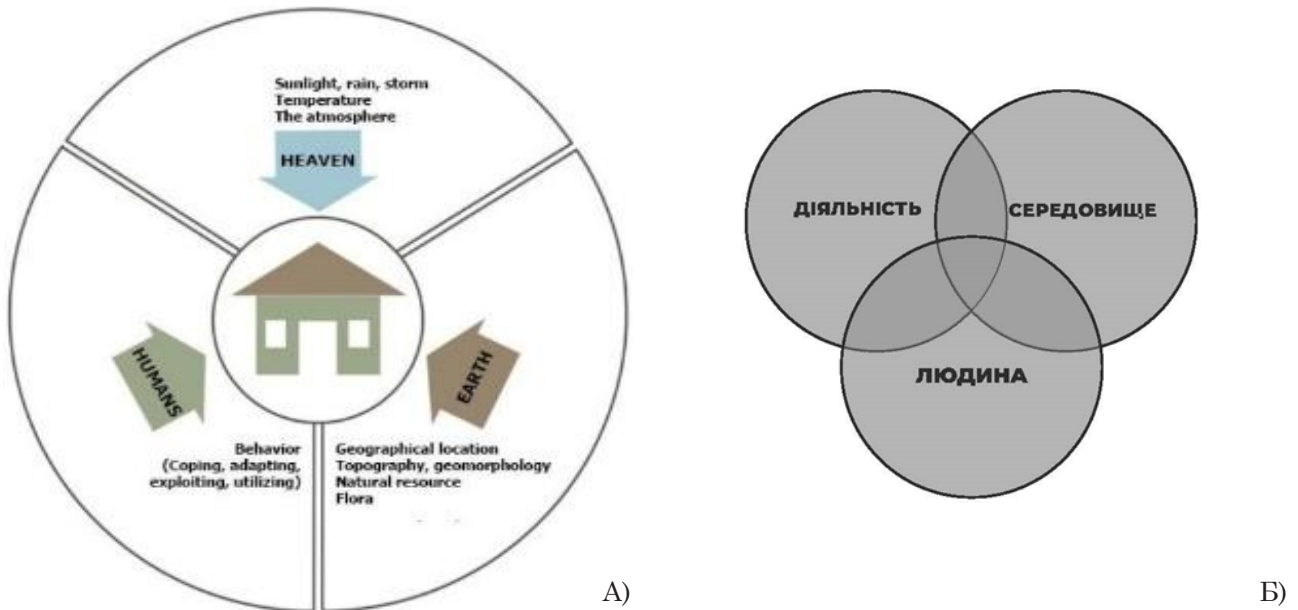

Рис. 1. а) Фактори впливу на архітектуру (за Thi Thu Thuy Vo) [11];
б) Фактори впливу на містобудівне середовище (за М.М. Дьоміним) [2]

авторів сходяться на думці, що культура – це сукупність всіх прояви життя людини. Так, Р. Інглхарт визначає культуру, як систему міцних вірувань, цінностей і норм поведінки, що організують соціальні зв'язки і роблять можливою загальну інтерпретацію життєвого досвіду [12]. Також автор досліджує поняття «межі культури» та «рівень впливу культури», як ознаки, для визначення глибини культурного пласту в певному середовищі. У відповідності до результатів даного аналізу в системі «людина-середовище-діяльність» потрійне накладання формує культуру. При цьому вплив культури відбувається і на подвійні накладання категорій даної системи. Наприклад:

- накладання «Середовище-Людина» формує макрочинники культури ментальності;
- «Середовище-Діяльність» – макрочинники екологічної культури;
- «Людина-Діяльність» – формують макрочинники культури праці.

Дані групи макрочинників діють при умові впливу культури на них. Якщо вплив культурного середовища не є яскраво вираженим, то вони характеризуються параметрами та показниками інших категорій, наприклад:

- «людина-середовище» – умови розвитку людини (національність, етнорегіон проживання);
- «людина-діяльність» – соціо-економічні чинники (вік, зайнятість);
- «діяльність-середовище» – чинники антропогенного впливу (рівень забруднення середовища тощо).

Житлове середовище охоплює всю множину досліджуваних категорій, проте, нашою ж зацікавленістю в даному дослідженні є соціальні чинники в архітектурі житлового середовища. У відповідності до цього, в даній моделі (рис. 2) вводиться межа ідентичності людини, що трактується, як суб'єктивне почуття тожності і причетності до соціуму, що дозволяє себе почувати «своїм серед своїх», тобто психологічно комфортно [13].

2. Визначення характеристик соціальних чинників, показники та критерії їх впливу на архітектуру житлового середовища.

У відповідності до сформованої моделі, можна виокремити 4 основних макрочинників, що впливають на організацію житлового середовища, а саме: соціо-функціональні, соціальні, чинники умов розвитку людини та культурологічні. Вирішальне місце під час формування житлового середовища займають соціальні макрочинники. Тому, слід адаптувати традиційні підходи розподілу соціальних чинників на соціально-економічні, соціально-демографічні, соціально-культурні, соціально-психологічні [15] у відповідності до попередньо сформованої моделі (рис. 2) та розширити ці підходи новими групами, що відображатимуть всі соціальні аспекти формування архітектури житлового середовища.

Аналіз джерельної бази дослідження соціальних чинників показує наукову зацікавленість авторів в розширенні даної групи. Так, К.К. Карташова виділяє соціально-демографічні чинники формування архітектури малоповерхової забудови [14]. А.В. Крашенініков та Я. Гейл акцентували увагу на важливості вирішення соціально-психологічних проблем організації зовнішнього житлового середовища [9]. Саме Я. Гейл виділяє групу адаптивних чинників, як ступінь кооперації з суспільством. В попередніх дослідженнях ми виділили, що ментальність формується, як вплив когнітивних, емотивних та духовних груп чинників [1; 16] (рис. 2-5). Згідно моделі «людина-діяльність-середовище» культурологічні чинники формуються, як сукупності культури праці, екологічної культури, культури ментальності та ціннісних чинників. Характеристики, параметри та показники дослідження сформовані у відповідності до аналізу джерельної бази дослідження та міждисциплінарного підходу стратифікації соціальних чинників людини. Модель формування параметрів та показників соціальних чинників впливу на житлове середовище та її складові одиниці представлені на табл. 1-3.

Рис. 2. Скоригована модель макрочинників впливу на житлове середовище

Джерело: розробка автора за [2; 3; 4; 5]

Виділивши показники та параметри, що описують певні характеристики соціальних чинників, простежуються наступні особливості даної стратифікації:

1) однакові показники та параметри описують окремих соціальний чинник. якщо однакові показники відносять до різних характеристик чинника, то існує потреба змінити групу чинників даної характеристики;

2) множиною показників можна охарактеризувати лише соціально-економічні та демографічні чинники, інші чинники характеризуються параметрами;

3) критерії оцінки житлового середовища частково описують групи чинників, що впливають на нього.

В процесі дослідження сформовано розширену класифікацію впливу соціальних чинників на архітектуру житлового середовища [17].

У відповідності до виділених параметрів та показників сформовано наступні критерії оцінки впливу соціальних чинників на житлове середовище:

- критерій якості життя;
- добробуту;
- формування поколінь;
- загальної мобільності;
- духовності;
- впливу середовища на людину;
- екологічної свідомості;
- впливу зайнятості;
- ціннісні орієнтири.

Висновки з даного дослідження та перспективи. Результатом проведеного дослідження є спроба створити структурну модель соціальних чинників впливу на житлове се-

Таблиця 1

Класифікація макрохарактеристик рівня якості життя та принципів існування. Критерії оцінки їх впливу на житлове середовище

Назва рівня	Стратифікація	
Чинники	Соціо-економічні	
макрохарактеристики	Рівень якості життя	Принципи існування
характеристики	Індекс якості життя	– Працівники духовного рівня – Службовці – Торговці-посередники – Фізичні трударі
параметри	– Стан здоров'я – Сімейне благополуччя – Рівень участі у громадянському житті – Матеріальне благополуччя – Політична стабільність та безпека – Клімат та географія – Гарантія роботи – Політична свобода – Гендерна рівність	Рід занять
показники	–	–
критерії	Якість життя	Якість життя

Джерело: розроблено автором за даними [9; 10; 13; 15]

Таблиця 2

**Класифікація макрохарактеристик способу життя та рівня доходів.
Критерії оцінки їх впливу на житлове середовище**

Назва рівня	Стратифікація	
Чинники	Соціо-економічні	
макрохарактеристики	Спосіб життя	Рівень доходів
характеристики	Сільський тип Міський тип: – Виробничо-трудоий – Господрасько-побутовий – Соціально-культурний	– Вищий клас – Когнітаріат – Середній клас – Прекаріат – Андеркаст
параметри	– Рід занять – Місце проживання – Вік – Рівень доходів	–
показники	–	Рівень доходів за рік
критерії	Елітарність житла	Елітарність житла

Джерело: розроблено автором за даними [7; 8; 9; 10; 13; 15]

Таблиця 3

**Класифікація макрохарактеристик рівня освіти та професії.
Критерії оцінки їх впливу на житлове середовище**

Назва рівня	Стратифікація	
Чинники	Соціо-економічні	
макрохарактеристики	Рівень освіти	Професія
характеристики	Сільський тип – Післядипломна – Магістратура – Бакалаврат – Подальша невища освіта – Повна середня освіта – Базова середня освіта	– Людина-природа – Людина-техніка – Людина-людина – Людина-знакові системи – Людина-художній образ
параметри	Освіта	Професія
показники	–	–
критерії	Елітарність житла	Елітарність житла

Джерело: розроблено автором за даними [7; 8; 9; 10; 13; 15]

редовище, що дозволило провести їх ґрунтовну класифікацію. Встановлена система характеристик, показників та критеріїв оцінки її стану, яка показує соціальну стратифікацію людини у відповідності до даних чинників. Проте результати даного дослідження є проміжними, адже потреба ґрунтовної оцінки впливу соці-

ального чинника на архітектуру та визначення ролі кожної характеристики на кінцевий прояв архітектурно-планувального рішення простору залишається невизначеним. У відповідності до цього, сформовано напрямки подальших досліджень впливу соціального чинника на архітектуру житлового середовища.

Список літератури:

- Смадич І.П. Категорійно-понятійний апарат в дослідженні соціокультурних потреб людини та його роль в формуванні архітектури житла. *Містобудування та територіальне планування*. 2019. № 71. С. 175–188.
- Яременко Л.В. Планировка и благоустройство жилых территорий : Монографія. Київ, 2004. 154 с.
- Габрель М.М. Просторова організація містобудівних систем : монографія. Інститут регіональних досліджень НАН України. Київ, 2004. С. 155–230.
- Кияненко К.В. Социальные основы моделирования жилища: диссертация на соискателя научной степени доктора архитектуры: 18.00.02. Вологда, 2005. 470 с.
- Слещов О.С. Архитектура цивільних будівель на основі відкритих збірних конструктивних систем : автореферат дисертації доктора архітектури : 18.00.02. Київ, 1999. 35 с.
- Гнат Г.О. Формування планувальної структури квартир соціального і доступного житла : автореферат дисертації кандидата архітектури : 18.00.02. Львів, 2013. 20 с.
- Alexander C.A., Sara Ishikawa, Murray Silverstein. *Pattern Language: Towns, Buildings, Construction*. USA. 1977. 1171 p.
- Jacobs J. *The Death and Life of Great American Cities* (Modern Library ed.). New York: Random House. 1993 [1961]. P. 205–216
- Гейл Ян. *Жизнь среди зданий: общественные пространства*. Москва, 2012. 200 с.
- Карташова К.К. Социальные и демографические аспекты решения жилищной проблемы. *Жилище-2000: Социально-демографические проблемы*. Москва, 1989. 40 с.
- Thi Thu Thuy Vo. Sustainable approaches to nature in traditional architectural space, their application in the teaching of architecture and interior design. *MATEC Web of Conferences* 193. Dec 31 2019. USA. 2018. doi: <https://doi.org/10.1051/matecconf/201819304006>
- Инглхарт Р. *Модернизация, культурные изменения и демократия*. Москва : Новое издательство, 2011. 464 с.

13. Козловець М.А. Феномен національної ідентичності: виклики глобалізації : Монографія. Житомир : Вид-во ЖДУ ім. І. Франка, 2009. 558 с.
14. Козловець М.А. Феномен національної ідентичності: виклики глобалізації : Монографія. Житомир : Вид-во ЖДУ ім. І. Франка, 2009. 558 с.
15. Хачатрянц К.К. Архітектура і людські взаємини. Соціально-психологічні основи просторового образу. Тези конференції в Локсі (13 лютого 1985). Таллін : ЕООП СРСР, ТПЕД ім. Е. Вільде, 1985. С. 167–169.
16. Гамзюк М.В. Емотивний компонент значення у процесі створення фразеологічних одиниць (на матеріалі німецької мови) : Монографія. Київ : Видавничий центр КНЛУ, 2000. 256 с.
17. Смадич І.П. Класифікація впливу соціальних чинників на архітектуру житлового середовища. 2020. URL: https://mega.nz/#!Y0c2iILC!ftMCRGsnTNg9wpg4jkNRp7N0CgrR0Vh77_qyJR6ZqfA

References:

1. Smadych, I.P. Katehoriino-poniatiinyi aparat v doslidszhenni sotsiokulturnykh potreb liudyny ta yoho rol v formuvanni arkhitektury zhytla. *Mistobuduvannia ta terytorialne planuvannia*. 2019. № 71. S. 175–188.
2. Yaremenko, L.V. Planirovka i blagoustroystvo zhilykh territoriy: Monografiya. Kyiv, 2004. 154 s.
3. Habrel, M.M. Prostorova orhanizatsiia mistobudivnykh system: monohrafiia / Instytut rehionalnykh doslidszen NAN Ukrainy. Kyiv, 2004. S. 155–230.
4. Kiyanko, K.V. Sotsial'nye osnovy modelirovaniya zhilitsa: disseratitsiya na soiskatelya nauchnoy stepeni doktora arkhitektury: 18.00.02. Vologda, 2005. 470 s.
5. Sleptsov, O.S. Arkhitektura tsyvilnykh budivel na osnovi vidkrytykh zbirnykh konstruktyvnykh system: avtoreferat dysertatsii doktora arkhitektury: 18.00.02. Kyiv, 1999. 35 s.
6. Hnat, H.O. Formuvannia planovalnoi struktury kvartyr sotsialnoho i dostupnoho zhytla: avtoreferat dysertatsii kandydata arkhitektury 18.00.02. Lviv, 2013. 20 s.
7. Alexander, C.A., Sara Ishikawa, Murray Silverstein. Pattern Language: Towns, Buildings, Construction. USA. 1977. 1171 r.
8. Jacobs, J. The Death and Life of Great American Cities (Modern Library ed.). New York: Random House. 1993 [1961]. P. 205–216.
9. Heil Yan. Zhyzn srede zdanyi: obshchestvennyye prostranstva. Moskva, 2012. 200 s.
10. Kartashova, K.K. Sotsial'nye i demograficheskie aspekty resheniya zhilishchnoy problemy. Zhilishche-2000: Sotsial'no-demograficheskie problemy. Moskva, 1989. 40 s.
11. Thi Thu Thuy Vo. Sustainable approaches to nature in traditional architectural space, their application in the teaching of architecture and interior design. MATEC Web of Conferences 193. Dec 31 2019. USA. 2018. doi: <https://doi.org/10.1051/mateconf/201819304006>
12. Inghart, R. Modernizatsiya, kul'turnye izmeneniya i demokratiya. Moskva: Novoe izdatel'stvo, 2011. 464 s.
13. Kozlovets, M.A. Fenomen natsionalnoi identychnosti: vyklyky hlobalizatsii: Monohrafiia. Zhytomyr: Vyd-vo ZhDU im. I. Franka, 2009. 558 s.
14. Kozlovets, M.A. Fenomen natsionalnoi identychnosti: vyklyky hlobalizatsii: Monohrafiia. Zhytomyr: Vyd-vo ZhDU im. I. Franka, 2009. 558 s.
15. Khachatryants, K.K. Arkhitektura i liudski vzaiemny. Sotsialno-psykhologichni osnovy prostорового образу. Tezy konferentsii v Loksi (13 liutoho 1985). Tallin: EООP SRSR, ТПЕД им. Е. Вилде, 1985. С. 167–169.
16. Hamziuk, M.V. Emotyvnyi komponent znachennia u protsesi stvorennia frazeolohichnykh odynts (na materialii nimetskoj movy): Monohrafiia. Kyiv: Vydavnychiy tsentr KNLU, 2000. 256 s.
17. Smadych, I.P. Klasyfikatsiia vplyvu sotsialnykh chynnykiv na arkhitekturu zhytloвого seredovyscha. 2020. URL: https://mega.nz/#!Y0c2iILC!ftMCRGsnTNg9wpg4jkNRp7N0CgrR0Vh77_qyJR6ZqfA